

SINTAXA PRONUMELOR SEMIINDEPENDENTE

Ștefan GĂITĂNARU
Universitatea din Pitești

Abstract: *The present research provides proofs of the morphological and syntactical delimitation of the semi/independent pronouns.*

Keywords: *morphological and syntactical delimitation, semi/independent pronouns*

1. Statutul pronumelor semiindependente (*al, cel*) nu are nici acum, în gramatica limbii române, o descriere exactă.

1.1. Referitor la *al* se rețin cele două contexte de bază: a) *Un caiet al meu / al copilului*; b). *Al meu / al copilului lipsește*.

Contextul a), în care se înscriu, probabil, și enunțuri ca *Deasupra copilului și a mea; Deasupra mea și a copilului*, *al* este interpretat ca formant (morfe) al ideii de posesie.

Contextul b) la care se pot adăuga și contexte de tipul *Îl cunosc pe al meu / pe al copilului; Locuiește lângă al meu / lângă al vecinului* etc. presupune existența unui grup nominal cu centrul reprezentat de un pronume semiindependent.

Un text care ar fi trebuit să decidă, precizează: „Dacă se acordă prioritate diferențelor de comportament semantico-referențial în cele două ocurențe, vom distinge două unități lexicale omonime: *al₁* formant în structura posesivului (...); *al₂* pronume demonstrativ semiindependent (a cărui actualizare depinde de existența în structură a unui determinant obligatoriu: posesiv / nominal în genitiv” (*Gramatica*, 2005, I, p. 235); „Dacă se acordă prioritate asemănărilor de comportament relațional și semantico-referențial între cele două ocurențe, vom inventaria un singur element *al* (...) *Al* va fi interpretat în toate ocurențele morfe) suplimentar de marcare a relației de posesie” (*Gramatica*, 2005, II, p. 236).

Aceeași indecizie se observă și când *al* apare ca centru de grup după un verb copulativ (*Caietul este al tău / al copilului*) sau într-un predicativ suplimentar (*Caietul îl consider al tău / al copilului*): „Poate fi considerat fie ca *al₁* element relațional în condițiile în care posesorul nu este adiacent articolului hotărât care însoțește nominalul obiect posedat (...), fie ca *al₂* pronume semiindependent, substituit al nominalului elidat (*Caietul este caietul tău; Caietul îl consider caietul tău*) (*Gramatica*, 2005, I, 235-236).

Argumentul considerării împreună, care primează când se descrie numele predicativ, acela al inexistenței în proximitate a articolului hotărât, se întâmplă în toate situațiile: *al* apare numai atunci când articolul hotărât este departe sau absent, reluând sau instituind determinarea definită. Puteau fi citate și cazurile de proximitate: *Copilul, al meu era; Cartea, al cărei autor...*

Lucrurile par mai clare în continuare: „Pronumele semiindependent *al* poate primi ca adjunct obligatoriu un substantiv în genitiv (*Al copilului s-a pierdut*) sau un posesiv (*Al meu e nou...*). În interiorul grupului pronominal, adjunctii obligatorii îndeplinesc funcția sintactică de atribut” (*Gramatica*, 2005, II, 97). Problema este la ce nivel se face analiza: dacă funcția de atribut este îndeplinită în interiorul grupului (așa cum în grupul *a dat telefon* substantivul este complement direct, dar locuțiunea în ansamblu este predicat), iar grupul în ansamblu îndeplinește altă funcție, sau pronumele

se disociază de grup, îndeplinind individual o funcție sintactică. Pentru că la numele predicativ se întâmplă prima situație: „ca termen al clasei de substituție apare grupul genitival (*al* + genitiv) sau un grup echivalent cu acesta (*al* + adjectiv posesiv)” (Gramatica, 2005, II, p. 274). Așa cum s-a arătat, argumentul că atunci când nu se află în proximitatea unui substantiv determinat definit G/pos nu poate apărea niciodată fără *al* este valabil și pentru celelalte situații. Decizia ieșirii (rămânerii) din (în) indiviziune trebuie luată în același fel pentru toate contextele de tipul: *Al vecinului a plecat; Pământul este al vecinului; Îl cunosc pe al vecinului; Locuiește lângă al vecinului; Îl consider al vecinului...*

La subiect se arată că poziția este ocupată, printre altele, de grupul nominal „al cărui centru este constituit pe de o parte de substantivul în nominativ, iar pe de alta de deictice / anaforice pronominale sau numerale în cazul nominativ...” (Gramatica, 2005, II, 319). Se exemplifică cu enunțuri de tipul *Ai colegului (...) sunt destul de interesați; Să vorbească cei doi din prima bancă*. În primul enunț se subliniază pronumele semiindependent, în al doilea, întreg grupul nominal.

La complementul direct, se specifică disocierea, dar se exemplifică cu grupul: „Construcția cu *pe* în poziție de complement direct exprimată prin substitute se întâlnește la: - pronumele semiindependent *al* urmat de un posesiv sau de un substantiv (pronume personal) în genitiv, dublat clitic: *Pe ai mei i-am văzut ieri; Pe a colegului tău au lăsat-o acolo; Lângă ea îi avea pe ai ei*” (Gramatica, 2005, II, p. 379).

Confuzia cu grupul se face și la pronumele semiindependent *cel*, unde se dau ca exemple: *Catrina îi crescuse cu trudă pe cei trei; Pe cei din spate nu i-au văzut (ibidem)*.

La complementul comparativ se arată că „un caz special al complementului adjectivului este realizarea printr-un grup nominal (pronominal) care are un centru anaforic, pronumele semiindependent *al*, urmat de un substantiv în genitiv sau posesiv: *O carte mai interesantă decât a Mariei / decât a ta* (Gramatica, 2005, II, p. 454).

La complementul circumstanțial de relație: *Începătoare în ale meseriei; nepricepuți în ale legilor* (Gramatica, 2005, II, p. 523).

La celelalte funcții sintactice, astfel de enunțuri sunt evitate.

Despre *al* se mai afirmă că este lipsit de semantică proprie (Gramatica, 2005, I, p. 246); că precedența unui substantiv determinat definit la distanță, nedeterminat sau determinat nedefinit în proximitate îi conferă calitatea de formant (morfem), nu de adjectiv pronominal semiindependent; că, de fapt, el execută o strategie de recuperare a determinării definite.

Reducerea G/pos la genitiv, prin considerarea pronumelor posesive ca forme de genitiv ale pronumelor personale (din paradigma pronumelor personale de persoana I și a II-a lipsesc formele de genitiv), înseamnă nu o simplificare a problemei, ci o readucere în discuție a teoriei lansate de Maria Manoliu în anii '60 în ciuda faptului că argumentele gramaticienilor au infirmat-o. Unul dintre aceste argumente arată că posesivul participă la determinarea prin acord, lucru care îl exclude din sfera pronumelor personale care sunt nedeterminative: nici un pronume personal nu cunoaște un acord de tip adjectival.

1.2. Pentru *cel*, statutul pronominal este mai clar, deoarece are „trăsături inerente de demonstrativitate și individualizare, mai slabe decât demonstrativul *acela*, dar mai puternice decât articolul hotărât *-l*” (Gramatica, 2005, I, p. 246).

În toate contextele în care apare, el este considerat pronume semiindependent cu excepția calității de morfem în structura superlativului relativ și a formelor oblice ale numeralului ordinal. Este adevărat că formele de genitiv-dativ ale numeralului ordinal

nu se pot exprima fără *cel*, *cea* (*celui de-al doilea*, *celeii de-a doua*) și că la nominativ-acuzativ *cel* este dispensabil (*Am vorbit cu al doilea – Am vorbit cu cel de-al doilea*). Este însă puțin probabil ca un morfem să aibă o extensie paradigmatică parțială: la nominativ-acuzativ el să fie pronume semiindependent, cu funcție sintactică independentă (...” este obligatoriu coocurent cu un adjunct cu funcție de atribut: *cel de acolo*, *cel de-al doilea*; *Gramatica*, 2005, I, p. 246), iar la genitiv-dativ să fie morfem afuncțional.

Nu același lucru se întâmplă la cardinale, întrucât acestea au posibilitatea exprimării prepoziționale a sensurilor de genitiv-dativ (*Cărțile a trei copii*; *Dau la trei copii*), în paralel se pot exprima și prin *celor* (*Cărțile celor trei copii*; *Dau celor trei copii*; *cărțile acelor / acestor trei copii*; *Dau acelor / acestor trei copii*).

În toate celelalte situații (*caietul cel verde*; *cei trei*; *cel care*, *cel ce*; *cel de pe...*) *cel* poate fi substituit prin *acela* / *acesta*, fiind deci pronume semiindependent.

În structuri în care *cel* este adiacent unui substantiv determinat definit, valoarea sa pronominală nemaiputându-se justifica, ar trebui să devină adjectiv pronominal semiindependent. Se concluzionează că „*cel* are rol emfatic, fiind o marcă suplimentară de individualizare, ca și sinonimul său adjectival neaferezat: *cartea aceea* / *cea nouă*; *cartea aceea* / *cea de acolo*; *cartea aceea* / *cea de pe bancă*; *cartea aceea* / *cea de care am nevoie* (*Gramatica*, 2005, I, p. 246).

Dacă *cel* se comportă ca și sinonimul său adjectival neaferezat, înseamnă că trebuie instituită subclasa adjectivului pronominal semiindependent, în care, mutatis mutandis, s-ar plasa și *al*, în contexte de tipul: *Cartea aceasta a elevului*; *O carte a elevului...*

Pe parcursul gramaticii însă, lucrurile arată altfel: *celor doi*, *celui de-al doilea* (*Gramatica*, 2005, II, 379); *A fost premiat cel de-al doilea* (*Gramatica*, 2005, II, p. 597); *Mult mai palidă decât cea a filozofiei* (*Gramatica*, 2005, II, p. 454).

2. Nu se poate contesta funcția anaforică a lui *al* și *cel*. Numai că aceasta se manifestă diferit în cele două situații (cf. și Pană Dindelegan, 2003, p. 51-64).

Al constituie numai o anaforă gramaticală, nu și referențială, fiind lipsit de semantism propriu.

Cel are rol anaforic și la nivel semantic și la nivel gramatical.

Comportamentul în analiza gramaticală trebuie să le diferențieze în funcție de acest lucru.

Astfel *al* nu va avea niciodată funcție sintactică independentă (s-ar încălca principiul corespondenței dintre funcțiile sintactice și funcțiile referențiale). În grupul din care face parte se va remarca prezența lui ca pronume semiindependent (mai corect ar fi să fie denumit *articol anaforic*; Coteanu - 1969, p. - îl denumise *pronume anaforic*, fără să remarce lipsa anaforei referențiale), specificându-se mărcile gramaticale prin care se deosebește, de cele mai multe ori, de adjunctul grupului.

Cel poate fi analizat distinct în mod indiscutabil ori de câte ori precedă alte pronume (*cel care*, *cel ce*) sau grupuri prepoziționale (*cel de acolo*, *cel de pe margine*). În enunțuri ca (*Cel haiduc de pe colnic...*) este o formă populară, aferezată, a unui adjectiv pronominal demonstrativ, ca și în expresii de tipul *cei câțiva oameni* (cf. și Neamțu, 1999, p. 75).

Nu trebuie analizat independent atunci când, indiferent de caz, precedă numerele cardinale și ordinale, deoarece ar fi absurd ca la genitiv-dativ să fie considerat morfem de caz (obligatoriu la ordinale și facultativ la cardinale), iar la nominativ-acuzativ să fie pronume semiindependent, chiar dacă permite substituția cu *acela/acesta*, *aceia/aceștia*.

Substituția nu este întotdeauna o probă, deoarece în enunțuri precum *Cel vechi s-a stricat* este considerat pronume, iar în *Motorul cel vechi s-a stricat* este marcă a individualizării, deci articol. Faptul că în ambele contexte pot apărea forme populare nu rezolvă problema (*Ăl vechi s-a stricat; Motorul ăl vechi s-a stricat; Ăla vechi s-a stricat; Motorul ăla vechi s-a stricat*), cel mult oferă sugestia uniformizării lor funcționale, așa cum se întâmplă în studiile mai vechi, când era considerat articol, implicat în conversiunea substantivală.

În mod similar, nu poate fi analizat independent nici când face parte din structura unui superlativ absolut.

Bibliografie

- Coteanu, 1969 – Ion Coteanu, *Morfologia numelui în protoromână*, București, Editura Academiei;
- Gramatica*, 2005 – V. Guțu Romalo (Coordonator) *Gramatica limbii române*, I (*Cuvântul*), II (*Enunțul*), București, Editura Academiei;
- Neamțu, 1999 – G.G. Neamțu, *Teoria și practica analizei gramaticale*, Cluj-Napoca, Editura Excelsior;
- Pană Dindelegan, 2003 – G. Pană Dindelegan, *Elemente de gramatică. Dificultăți, controversate, noi interpretări*, București, Editura Humanitas.